

Sygn. akt IV CSK 240/14

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 lutego 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Agnieszka Piotrowska

Protokolant Bogumiła Gruszka

w sprawie z powództwa W. S. i W. B.
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...]
o zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 4 lutego 2015 r.,
skargi kasacyjnej powódki W. S.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 12 grudnia 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W. S. i W. B. domagali się zasądzenia od Skarbu Państwa - Wojewody [...] równowartości ich udziałów w nieruchomości oznaczonej nr działki 1/2, obecnie stanowiącej części działki nr 1/48, która wchodziła w skład nieruchomości będącej własnością F. T. - poprzedniczki prawnej powodów. Powódce przysługuje udział spadkowy wynoszący 1/2 części, natomiast powodowi udział wynoszący 1/10 części.

Sąd Okręgowy w L. wyrokiem z dnia 10 lipca 2013 r. zasądził od Skarbu Państwa - Wojewody [...] na rzecz W. S. kwotę 97.360,00 zł z ustawowymi odsetkami oraz na rzecz W. B. kwotę 19.472,00 zł z ustawowymi odsetkami, w pozostałym zakresie powództwo oddalił i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Okręgowy ustalił, że na podstawie decyzji z dnia z dnia 18 listopada 1953 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w L. orzekło o wywłaszczeniu na rzecz Fabryki Samochodów Ciężarowych w L. (FSC) nieruchomości stanowiących własność F. T., w tym nieruchomości oznaczonej nr działki 1/2 obecnie stanowiącej część działki oznaczonej nr 1/48. Wojewoda decyzją z dnia 18 sierpnia 1992 r. stwierdził, że nieruchomość ta z dniem 5 grudnia 1990 r. stała się przedmiotem użytkowania wieczystego przysługującego FSC. Wartość rynkowa działki nr 1/2 jako gruntu niezabudowanego wynosi 194.720 zł. Działka znajduje się od 1994 r. poza ogrodzeniem fabryki i jest zbędna dla FSC. Rzeczona działka stanowi własność Skarbu Państwa i obecnie znajduje się w użytkowaniu wieczystym A. T., która nabyła użytkowanie wieczyste m.in. tej działki w marcu 2006 r. od syndyka masy upadłości dotychczasowego użytkownika wieczystego D. M. P. (następcy prawnego FSC). Dnia 16 czerwca 2005 r. W. S. i W. B. zwróciły się do Wydziału Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami Urzędu Miejskiego w L. o zwrot zajętego gruntu o powierzchni 4.536 m² przez FSC, a dnia 6 września 2006 r. wniosły o wypłacenie im odszkodowania za ten grunt. Prezydent Miasta L. decyzją z dnia 2 grudnia 2009 r. umorzył postępowanie w sprawie zwrotu wywłaszczonej nieruchomości oraz wypłaty odszkodowania za tę nieruchomość.

Sąd Okręgowy wskazał, że ustanowienie na rzeczonej nieruchomości prawa użytkownika wieczystego wyłączyło możliwość skutecznego dochodzenia przez powodów zwrotu wywłaszczonej nieruchomości. Przyjął, powołując się na utrwalone orzecznictwo na tle art. 69 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. O gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 22, poz. 99 ze zm.; dalej: "u.g.g."), że na Skarbie Państwa ciążył bezwzględny obowiązek zwrócenia się do byłej właścicielki wywłaszczonej nieruchomości lub jej spadkobierców z informacją o zbędności rzeczonych nieruchomości na cele wywłaszczenia. Niewykonanie przez Skarb Państwa tego obowiązku doprowadziło do wygaśnięcia prawa powodów do domagania się zwrotu nieruchomości na podstawie art. 229 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (jedn. tekst: Dz. U. z 2014 r., poz. 518 ze zm.; dalej: "u.g.n.") i stanowi zachowanie bezprawne w rozumieniu art. 417 k.c. Sąd Okręgowy uznał za bezzasadny zarzut strony pozwanej o przedawnieniu roszczeń powodów. Dziesięcioletni termin przedawnienia stosownie do art. 442 § 1 k.c. biegł od dnia 1 stycznia 1998 r., gdy powodowie utracili uprawnienie do żądania zwrotu wywłaszczonej nieruchomości wobec wygaśnięcia ich roszczenia ze względu na art. 229 u.g.n. Bieg terminu przedawnienia został przerwany w związku z wystąpieniem spadkobierców F. T. do właściwego organu o zwrot wywłaszczonej nieruchomości w dniu 17 czerwca 2005 r. Nie upłynął również trzyletni termin przedawnienia opisany w art. 442 § 1 k.c., gdyż powodowie dowiedzieli się o szkodzie dopiero w toku postępowania o zwrot nieruchomości.

Pozwany wniósł apelację wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 12 grudnia 2013 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że powództwo oddalił i nie obciążył powodów kosztami procesu oraz odstąpił od obciążenia powodów kosztami postępowania apelacyjnego i przyznał pełnomocnikowi powodów wynagrodzenie za udzielenie z urzędu nieopłaconej pomocy prawnej. Uznał, że zaniechanie obowiązku powiadomienia byłych właścicieli o prawie do zwrotu nieruchomości mogło być kwalifikowane jako delikt do czasu, gdy zwrot nieruchomości był możliwy, ze względu na istniejący stan prawny nieruchomości. Nie zgodził się z Sądem Okręgowym, że do popełnienia deliktu doszło w latach 1994 - 1997, bowiem stan

prawny istniejący na nieruchomości w latach 1994 - 1997 uniemożliwił dokonanie zwrotu nieruchomości powodom ze względu na prawo wieczystego użytkowania nieruchomości powstałe z dniem 5 grudnia 1990 r. na rzecz FSC. Na pozwanym nie ciążył już obowiązek powiadomienia powodów, gdyż byłoby ono bezprzedmiotowe i nie mogłoby prowadzić do odzyskania nieruchomości przez powodów. Obowiązek Skarbu Państwa zawiadomienia byłych właścicieli lub ich następców prawnych aktualizował się tylko wówczas, gdy przed powstaniem prawa użytkowania wieczystego nieruchomość stała się zbędna dla FSC. W tym zakresie Sąd Okręgowy nie poczynił żadnych ustaleń faktycznych, a przedstawiony w sprawie materiał dowodowy nie pozwala na przesądzenie, że do dnia 4 grudnia 1990 r. rzeczona nieruchomość była zbędna dla FSC.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że zgodnie z art. 442 k.c. (obowiązującym do dnia 31 grudnia 2007 r.) oraz art. 442¹ § 1 k.c. roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym przedawniało się z upływem 10 lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę, bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie zobowiązanej do jej naprawienia. Jeżeli zatem delikt mógł być popełniony jedynie do dnia 4 grudnia 1990 r., to do przedawnienia roszczenia odszkodowawczego doszło już dnia 5 grudnia 2000 r. W tym stanie prawnym bez znaczenia jest wszczęcie postępowania administracyjnego przez powodów w 2005 r.

Powodowie wnieśli skargę kasacyjną, w której zaskarżyli wyrok Sądu Apelacyjnego w punkcie I (oddalającym powództwo), zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego, mianowicie art. 417 § 1 k.c. w związku z art. 69 ust. 1 u.g.g., art. 229 u.g.n., art. 442 § 1 k.c. i art. 5 k.c., a także naruszenie przepisu postępowania, mianowicie art. 378 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 136 ust. 3 u.g.n., poprzedni właściciel lub jego spadkobierca mogą żądać zwrotu wywłaszczonej nieruchomości lub jej części, jeżeli, stosownie

do przepisu art. 137, stała się ona zbędna na cel określony w decyzji o wywłaszczeniu. Według art. 229 u.g.n., roszczenie, o którym mowa w art. 136 ust. 3, nie przysługuje, jeżeli przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy nieruchomość została sprzedana albo ustanowiono na niej prawo użytkowania wieczystego na rzecz osoby trzeciej i prawo to zostało ujawnione w księdze wieczystej.

W orzecznictwie sądów administracyjnych przyjmuje się, że art. 229 u.g.n. jest przepisem przejściowym o charakterze intertemporalnym, który odnosi się do stosunków prawnych zastanych w chwili wprowadzania w życie nowej regulacji prawnej. Podkreśla się też, że sformułowanie "ustanowiono na niej prawo użytkowania wieczystego" odnosi się również do nabycia prawa użytkowania wieczystego z mocy ustawy (zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z dnia 21 czerwca 2012 r., II SA/Lu 375/12, niepubl.; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 24 października 2011 r., II SA/Kr 1190/11, niepubl.).

Sąd Najwyższy podkreślił w wyroku z dnia 21 czerwca 2007 r., IV CSK 81/07 (OSNC-ZD 2008, nr B, poz. 40), że postępowanie o zwrot wywłaszczonej nieruchomości wszczęte w okolicznościach objętych hipotezą art. 229 u.g.g. organ administracji umarza na podstawie art. 105 § 1 k.p.a. jako bezprzedmiotowe (por. w szczególności wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 22 marca 2006 r., I OSK 651/05, nie publ., z dnia 7 lutego 2006 r., I OSK 409/05, nie publ., z dnia 16 listopada 2000 r. I SA 1539/99, nie publ. i z dnia 25 stycznia 2000 r., I SA 276/99, OSP 2001, nr 5, poz. 80). W okolicznościach objętych hipotezą art. 229 u.g.g. nie dochodzi więc do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy o zwrot wywłaszczonej nieruchomości, lecz jedynie do formalnego jej załatwienia, wyłączającego w celu ochrony osób trzecich, które nabyły własność wywłaszczonej nieruchomości lub stały się jej użytkownikami wieczystymi, skuteczne domaganie się zwrotu tej nieruchomości. Ze względu zatem na wskazany charakter omawianego orzeczenia, w razie jego podjęcia, wykluczone jest wydanie decyzji administracyjnej o zwrocie nieruchomości wywłaszczonej. W tym zakresie, nawet w razie uznawania uprawnienia do żądania zwrotu wywłaszczonej nieruchomości

za roszczenie cywilnoprawne, wyłącznie właściwa jest droga postępowania przed organami administracji publicznej (art. 2 § 3 k.p.c.), nie jest natomiast wykluczone dochodzenie przez poprzedniego właściciela lub jego następcę prawnego od Skarbu Państwa lub gminy na zasadach ogólnych, tj. przed sądem powszechnym (art. 2 § 1 k.p.c.), naprawienia szkody wynikłej wskutek zbycia wywłaszczonej nieruchomości lub oddania jej w użytkowanie wieczyste z naruszeniem obowiązków wynikających z art. 47 ust. 4 i art. 69 ust. 1 u.g.g.

W niniejszej sprawie bezsporna jest okoliczność, że niemożliwość zadośćuczynienia uzasadnionemu roszczeniu powodów o zwrot nieruchomości została spowodowana bezprawnym i zawinionym działaniem strony pozwanej. W tej sytuacji wymaga rozważenia, czy zasadnie Sąd Apelacyjny uznał trafność zarzutu przedawnienia dochodzonego przez powodów roszczenia odszkodowawczego (dawny art. 442 k.c., obecnie art. 442¹ § 1 k.c.). Wskazał on mianowicie, że dziesięcioletni termin przedawnienia rozpoczął się nie z dniem wejścia w życie ustawy o gospodarce nieruchomościami, czyli dniem 1 stycznia 1998 r., ale z dniem 5 grudnia 1990 r., kiedy FSC z mocy prawa stała się użytkownikiem wieczystym rzeczonyj nieruchomości. Z takim twierdzeniem nie można się zgodzić, pozostaje ono bowiem w oczywistej sprzeczności z art. 229 u.g.n., który - chociaż ma charakter intertemporalny - jednakże nie narusza zasady niedziałania ustawy wstecz (art. 3 k.c.).

Należy poza tym podkreślić, że celem ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 79, poz. 464 ze zm.), która "uwłaszczyła" m.in. państwowe osoby prawne, przyznając im *ex lege* prawo użytkowania wieczystego gruntów, było uregulowanie stanu prawnego gruntów państwowych wobec nowelizacji, a następnie uchylenia art. 128 k.c. wyrażającego zasadę jedności własności państwowej. Wejście w życie tej ustawy nie mogło zatem wyrzeć ujemnych skutków dla spadkobierców wywłaszczonego właściciela, a w szczególności spowodować wygaśnięcie uprawnienia określonego w art. 69 ust. 1 u.g.g. Na marginesie należy podkreślić, że w niniejszej sprawie Sąd Okręgowy prawidłowo ustalił, iż sporna nieruchomość

stała się zbędna na cel określony w decyzji o wywłaszczeniu najpóźniej w 1994 r., gdy znalazła się ona poza ogrodzonym terenem.

Dziesięcioletni termin przedawnienia roszczenia rozpoczął się zatem w dniu wejścia w życie art. 229 u.g.n. (dawny art. 442 k.c., obecnie art. 442¹ § 1 k.c.), a więc dnia 1 stycznia 1998 r. Sąd Apelacyjny powinien w tej sytuacji wyjaśnić, czy wystąpienia spadkobierców dawnego właściciela do Wydziału Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami Urzędu Miejskiego w L. z dnia 16 czerwca 2005 r. i z dnia 6 września 2006 r. przerwały bieg przedawnienia stosownie do art. 123 § 1 pkt 1 k.c. (taki m.in. zarzut został podniesiony w apelacji), a wypadku oceny negatywnej dla powodów - czy zarzut przedawnienia roszczenia narusza zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c. - taki m.in. zarzut został trafnie podniesiony w skardze kasacyjnej).

Podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 178 § 1 k.c. jest częściowo trafny, jednakże ma w zasadzie znaczenie wtórne w stosunku do trafnych zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.